

М.М.АМОСОВ. ШТРИХИ ДО ПОРТРЕТА

Володимир Іванович Бураковський
1922 -1994

Видатний радянський і російський кардіохірург, директор Інституту серцево-судинної хірургії ім. О.М. Бакулева АМН СРСР, доктор медичних наук, професор, академік АМН СРСР.

"У нас було два лідери - В.Бураковський і М.Амосов. Ми завжди змагалися, хто більше зробить операцій, цього ніхто не приховував" - писав Лео Бокерія, один з учнів Бакулева. Однак, незважаючи на суперництво відносини Бураковський - Амосов завжди були пофарбовані взаємною симпатією. Їх об'єднувала схожість натур: "з такими, як він людьми дуже цікаво: вони двигуни прогресу. Правда, часом з ними буває і дуже важко - вони вкрай вимогливі..." - писав про В.І.Бураковського його інший учень Д.Г. Іоселіані.

Спогади публікуються за виданням: В.І. Бураковський. Перші кроки. Записки кардіохірурга. - М.: "Знание", 1988.

Я часто ставлю собі запитання: з якої причини такі гострі і чудові виступи, характеристики подій і окремих особистостей - Климентія Аркадійовича Тімірязєва, Володимира Галактіоновича Короленка, Василя Йосиповича Ключевського, Сергія Михайловича Соловйова, Анатолія Федоровича Коні? Наших сучасників - Олександра Твардовського, Костянтина Симонова, Чингіза Айтматова та й багатьох інших? Справа, очевидно, ось у чому. Поряд з незвичайним талантом, художницької спостережливостю, умінням точно оцінювати події, знанням людської психології, чудовим володінням словом всі вони високоморальні і непримиренні до того, що не сприймають. Анатолію Федоровичу Коні належать слова, які мені нерідко згадуються: "Добросердий оптимізм і примиренна пристосовність часто межують з потуранням". Давайте придивимося, чи все благополучно в нашому науковому медичному світі? Чи все зробив кожен з нас, щоб були зжиті недоліки?

Я дуже любив слухати принципові і гранично чіткі висновки Петра Андрійовича Купріянова, який ніколи не вступив в компроміс зі своєю совістю; часом повні сарказму, але надзвичайно вірні і точні зауваження Юстина Юліановича Джанелідзе; про завжди щирі і при цьому емоційні виступи, що свідчать про величезну ерудицію Сергія Сергійовича Юдіна. Нам, медикам, далеко за прикладами ходити не треба - є кому слідувати, слідом за ким йти.

До плеяди кращих радянських медиків я вважаю справедливим зарахувати і Миколу Михайловича Амосова.

Завжди були різні люди, не схожі один на одного за своїми характерологічними якостям і дослідники-хірурги. Одних створювала сама епоха, і вони були справжніми її дітьми, діяли в її дусі; інших відрізняло хитро завуальована догідливість, раболіпство і готовність виконати будь-яку вказівку, нехай вона навіть йде врозріз з вимогами часу; третє - вміння вигідно використовувати ситуацію, навколишнє оточення, навіть майже відкрито працю і думки своїх товаришів...

Справжньому досліднику, справжньому вченому завжди в усі часи був

властивий власний почерк, своє обличчя, характер і поведінка, свій колорит творчості. Пам'ятаєте, у Пастернака у вірші "Бути знаменитим некрасиво": "І бути самим, самим і тільки до кінця". Звісно ж, що ці риси є головними в образі Миколи Михайловича Амосова.

Самобутність відрізняла Миколи Михайловича з самого початку шляху. Судіть самі.

У 1939-1940 рр. Амосов завершує вищу освіту. Але це не один, а відразу два інститути: за чотири роки він проходить курс навчання і отримує диплом з відзнакою в Архангельському медичному інституті, а ще через рік також з відзнакою закінчує індустріальний інститут. Наступний крок знову неординарний - його залишають в аспірантурі по хірургії, але аспірантуру він не закінчує, а сам по своїй волі йде в Череповецьку міжрайонну лікарню в практичну хірургію.

Розпочалася Велика Вітчизняна війна. Микола Михайлович - провідний хірург польового госпіталю - "благословенного ППГ", та ще на кінній тязі. Про ці важкі дні військового хірурга ми читали в його записках. І ось тут, в польових умовах, в обстановці дуже складній і важкій, Микола Михайлович почав займатися науковою роботою і написав кандидатську дисертацію, яка була присвячена обробці ран колінного суглоба. Він її захистив в 1948 р. Кажуть, що написав він її за два тижні. Ті, хто знайомий з Миколою Михайловичем, в це легко повірять.

Скінчилася війна. Після демобілізації Микола Михайлович три місяці пропрацював в Москві в Інституті швидкої допомоги ім. Н.В. Скліфосовського, де завідував операційним корпусом. Але його тягне до самостійної роботи, і він переїжджає в Брянськ. Брянська районна лікарня незабаром стає знаменитою на всю країну.

Олександр Миколайович Бакулев в Москві і Петро Андрійович Купріянов в Ленінграді приступили в той час до розробки методів хірургічного лікування хвороб легенів. Я був свідком цього важкого і тяжкого шляху, коли вмирало 40-50% оперованих, був свідком перших успіхів розвитку інтратрахеального наркозу в нашій країні, бронхографії, бронхоскопії - всіх цих незабутніх кроків. Блискучі організаторські здібності Бакулева і Купріянова, непогане на той час оснащення центральних клінік, вміння правильно розподілити сили, вселити в колектив ентузіазм дали згодом свої плоди.

Багато чого не було у Миколи Михайловича в Брянську. Але ось в 1950 р. на Всесоюзній конференції з грудної хірургії пролунала його доповідь по резекції легенів, і вся медична громадськість заговорила про надзвичайно талановитого й самобутнього молодого хірурга. Олександр Миколайович Бакулев, я особисто свідчу про це, будучи дуже об'єктивною і справедливою людиною, поставився до робіт Миколи Михайловича з особливою увагою.

А Амосов продовжував свою енергійну діяльність. У Брянській лікарні він зумів оточити себе ентузіастами, прекрасними лікарями-хірургами, які з роками вирости у великих фахівців, професорів. Це Авілова, Дедков, Махахова та інші. У 1953 р. на матеріалі лікарні (не на матеріалі клінік Бакулева і Купріянова, а саме Брянської лікарні!) М.М.Амосов завершив і захистив докторську дисертацію по резекції легенів при туберкульозі. Я вже знав тоді молодого блискучого хірурга Л.К.Богуша. Він дуже високо оцінював всю діяльність Миколи Михайловича і його

успіхи в легеневій хірургії.

У 1952 р. розумний і проникливий Олександр Самойлович Момолат, директор Київського інституту туберкульозу, запрошує Миколу Михайловича переїхати до Києва.

Згодом клініка торакальної хірургії Київського тубінституту стала Київським науково-дослідним інститутом серцево-судинної хірургії. Не впевнений, що це стало б можливим без вкладу Миколи Михайловича.

В керованій Амосовим клініці проведено понад сім тисяч операцій резекції легенів, причому з мінімальною летальністю; впроваджений в практику цілий ряд оригінальних операцій, які сприяли корінному поліпшенню ефективності лікування хворих із захворюваннями легень.

Партія, уряд і медична громадськість високо оцінили заслуги Миколи Михайловича: в 1961 р. йому разом з групою видатних радянських хірургів за розробку проблеми хірургічного лікування хвороб легенів була присуджена Ленінська премія.

У нашій країні, як і в найбільш розвинених країнах світу, хірургія серця розвивалася бурхливо і стрімко. Радянські хірурги приступили до розробки методів хірургічного лікування хвороб серця. І знову-таки Бакулев і Вишневський в Москві, Купріянов в Ленінграді почали цю діяльність на початку 50-х років, а Микола Михайлович Амосов в Україні в 1955 р. вже виконав перші втручання на серці. З Олександром Миколайовичем Бакулевым працював Євген Миколайович Мешалкин, а з Петром Андрійовичем Купріяновим - в першу чергу Сергій Леонідович Лібов і Кіра Феліксівна Ширяєва. У Амосова не було, у всякому разі спочатку, таких яскравих і надійних помічників.

У лютому 1962 року на науковій сесії Інституту серцево-судинної хірургії Микола Михайлович Амосов доповів про найбільший в країні досвід застосування штучного кровообігу при операціях на серці. Енергії Миколи Михайловича тоді не було меж. Про його операції, про його досвід, про створений ним апарат штучного кровообігу добре знали радянські хірурги. До Києва, як в Мекку, приїжджали познайомитися не тільки з досвідом клініки, а й з самим Миколою Михайловичем.

У 1962 р. хірурги приступили до операцій протезування клапана. Амосов працював над створенням нової моделі клапана і в 1963 р. вперше в Радянському Союзі зробив протезування мітрального клапана пелюстковим протезом; слідом за ним Григорій Йосипович Цукерман протезував мітральний клапан, використовуючи кульковий протез. У 1965 р. Микола Михайлович створив і вперше в світі запровадив в практику моделі серцевих клапанів з антитромбогенним покриттям.

Так йшли справи. У розпорядженні були тільки книги та досвід двох-трьох клінік, на які слід було орієнтуватися і з якими Микола Михайлович був завжди дуже дружний. Розроблялися і вперше впроваджувалися в практику оригінальні операції при вроджених, набутих вадах серця, велися всебічні дослідження по патології та клінічній фізіології.

Микола Михайлович Амосов - фігура багатогранна. В Амосова-хірурга живе Амосов-інженер, філософ, математик, біолог і кібернетик. З 1960 р. Микола Михайлович очолює відділ біокібернетики Інституту кібернетики Української

академії наук. Директор цього інституту академік В.М.Глушков надзвичайно високо оцінював його роботу.

М.М.Амосов. 1970-і роки

Глибоко усвідомлюючи запити сучасної медицини, Микола Михайлович провів глибокі фундаментальні дослідження саморегуляції серця, розробив машинну діагностику хвороб серця, створив фізіологічні моделі внутрішнього середовища організму людини і навіть змодельював на електронно-обчислювальній машині основні функції психіки і соціально-психологічних особливостей поведінки людини. Микола Михайлович - автор численних монографій з кібернетики, які видані в нашій країні і за кордоном. Ці дослідження отримали схвалення і високе визнання, вони відзначені Державною премією УРСР.

Микола Михайлович - неодмінний і активний учасник всесоюзних з'їздів, конференцій, симпозіумів.

Ми часто запрошуємо Амосова в наш Інститут серцево-судинної хірургії і чуйно прислухаємося до його оцінок зробленого нами. Це зацікавлені, емоційні, іноді неприємні висловлювання людини, яка не знає, що таке угода з совістю. Але зате і похвала з цих вуст дорогого коштує. Пам'ятаю, він сказав дуже відомому хірургу: "Я у вас багато чому навчився". У цій фразі не було і не могло бути ні тіні улесливості. Не забуду, як, подивившись у нас відділення інтенсивної терапії та невідкладної хірургії дітей з вродженими вадами серця, які перебувають в критичному стані, Микола Михайлович сказав: "Які ви молодці!". Роки пройшли, а пам'ятаю. Бо цілком міг сказати і інше: "Марна ця ваша затія, ось це і це ви робите неправильно". Це менш приємно, але теж буває необхідно.

Існує думка, що життя часто змінює характер людини. По-моєму, сильному характеру це не загрожує, хоча його, можливо, особливо шкода витратити на подолання перешкод, яких могло б не бути. Микола Михайлович чимало пережив в

боротьбі з рутиною, сприяючи становленню нового. Особливо важко йому далися перші кроки в хірургії серця...

Коло інтересів Миколи Михайловича багатогранне. Багато що залишилося за межами цього короткого нариса, але не можна не згадати ще хоча б про два напрями його діяльності. Весь світ читає написані ним книги. Книги Миколи Михайловича неповторні. Він зумів зацікавити справою, якій служить, найширші маси читачів. Популярність його літературних творів не падає з роками. "Думки і серце"... Ця книга про неминущі людські цінності, про життя і смерть, про любов витримала кілька видань у нас і перекладена багатьма мовами. Великий успіх випав і на долю "Записок з майбутнього", "Книги про щастя і нещастя".

Ще одна велика заслуга Миколи Михайловича Амосова перед людьми - в невтомній пропаганді режиму життя, яке зміцнює здоров'я, що змушує відступати хвороби. Він взагалі ратує за правильне виховання людини, за розвиток профілактичної медицини. І сам власним прикладом демонструє наочний результат вірно організованого способу життя. Його величезний авторитет, вміння переконувати і захоплювати створили цілу армію його прихильників і послідовників у всьому світі.

Намагаючись сформулювати для себе головне в тій чи іншій людині, особливо якщо ім'я його широко відомо, я завжди в першу чергу намагаюся визначити його місце в сучасній діяльності. Світ складний, непрості і взаємини між людьми. Місце, яке займає в цьому світі Микола Михайлович Амосов, - це тільки його місце, воно не могло б бути зайнято кимось.

1988 р.

"Микола Амосов. Спогади сучасників" (видано російською мовою)
Київ, Видавничий дім "Особистості", 2015